

Ennustellessaan uusien viestimien markkinointimahdollisuuksia tai teknistä kehitystä Lantto myöntää liikkuvansa ennustusten alueella. Huomattavan useissa yhteyksissä ennustusten varmuutta lisäävät kuitenkin sanonnat kuten "tulevat yleistymään" tai "menestymisen mahdollisuuksia näyttää olevan".

Siirryttäessä uusien viestimien "yhteiskunnallisiin vaikutuksiin" epävarmuus lisääntyy ja Lantto toteaa, että "kaikki kysymykset ovat kuitenkin vielä auki, vastauksia vailla" (s. 108). Ja ilmeisesti muun muassa sellaisten kysymysten pohtiminen kuin tuleeko tekstiviestinnän yleistyminen köyhdyttämään viestintää kielellisesti ja/tai sisällöllisesti, on lähinnä ajantuhlausta. Tähän viittaa Lanton toteamus, että "uuden viestimen vaikutuksista voidaan käydä loputon keskustelua ennen kuin siitä saadaan kokemuksia" (s. 109).

Yhden "yleismaailmallisen" ja "suorastaan lainomaisen" yhteiskunnallisen ilmiön Lantto kuitenkin esittää: "hyväosaiset ehtivät ensin" (s. 108-109).

Lanton mukaan ensimmäiset kokemukset uusien viestimien leviämisestä ovat osoittaneet, että hyväosaiset hyötyvät eniten uudesta tekniikasta. Tuolla ydinjoukolla on korkea sivistystaso, hyvä asema ja tulotaso ja suuri viestinnän kulu-tus. Lisäksi heidän "tiedontarpeensa näyttää pohjattomalta, kun taas muut ihmiset eivät jaksa innostua uusista mahdollisuuksista".

Uusia viestimiä tulisikin markkinoida tälle ydinjoukolle. Alkuvaiheessa tämä merkitsee tietokuilun syvenemistä yhteiskunnassa. Mutta N. Katzmanin teoriaan tukeutuen Lantto esittää, miten tasaantuminen tapahtuu. Informaation vastaanottokyvyllä on yläraja. Kun tietävämmät alkavat saavuttaa sen, he eivät pysty enää lisäämään etumatkaansa. Tiedollisesti köyhemmät ryhmät taas oppivat käyttämään uusia mahdollisuuksia ja näin kurovat vähitellen etumatkaa umpeen. Tässä mielessä hyväosaisilla on tärkeä tehtävä: "he raivaavat tietä tasoittavalle massakäytölle".

On helppo yhtyä siihen suositukseen, jonka Pekka Perttula esittää edellä mainitussa *Suomen*

Lehdistössä (1/1983) julkaistussa Lanton kirjan arvioissa:

"Kirja ja sen runsas, paljolti samaan helppotajuiseen tyyliin uudelleen puhtaaksi piirretty kuvamateriaali ovat erittäin käyttökelpoisia sekä johtoryhmän strategiapalaverien materiaaliksi että henkilöstön taustakouluttamiseen..." (Kursivoinnit LP).

Jos taas ette satu istumaan johtoryhmässä tai taustakouluta henkilöstöä - sen pahempi teille.

Leena Paldán

Historian lehdet

TOMMILA, Päiviö. Taustasidonnaisuus ja maailmankuva - lehdistöhistoriallisia tutkimusongelmia. *SSLH-projektin julkaisuja*, nro 20. Helsinki, 1982.

RUSI, Alpo. Lehdistöensuuri jatkosodassa. Sanan valvonta sodankäynnin välineenä. *Historiallisia tutkimuksia*, 118. Suomen Historiallinen Seura, 1982.

SALOKANGAS, Raimo. Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla. *Historiallisia tutkimuksia*, 116. Suomen Historiallinen Seura 1982.

MANNINEN, Turo. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. *Studia Historica Jyväskyläensia*. Jyväskylä, 1982.

PILLI, Arja. The Finnish-language press in Canada 1901-1939. A study in the history of ethnic journalism. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Dissertationes Humanarum Litterarum*, 34. Helsinki, Suomalainen tiedeakatemia, 1982.

Tommila

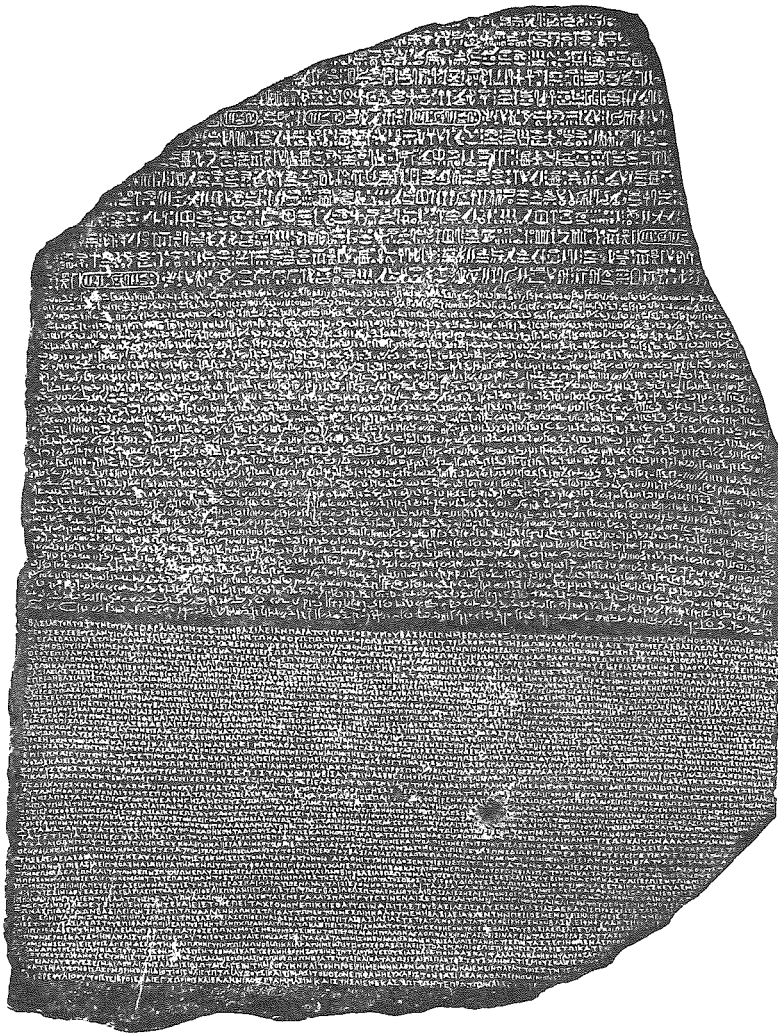
Päiviö Tommilan kirja koostuu artikkeleista ja esitelmistä kymmenen vuoden ajalta 1973-82. Kirjaa ei ole tarkoitettu ohjeelliseksi oppikirjaksi, vaan siinä tuodaan esiin lehdistöhistorian keskeisiä ongelmia. Alan oppikirjan Tommila on julkaissut jo aikaisemmin (Tommila & Keränen, 1974). Kuitenkin myös tämä kirja on hyvin käytännönläheinen. Tommila käsittelee lehdistön historiaa erillisenä historian tutkimuksen osaluueena, jonka hän liittää läheisesti aatehisto-

riaan. Lehdistö on ennen kaikkea mielipiteiden historiaa.

Tommilan mukaan tiedotusoppi selvittää lehtien ilmiä ja sisältöä. Koska se ei riitä historian tutkimukselle, tuo Tommila lehdistöhistorian tutkimukseen historian tutkimuksen oman menetelmän, lähdekritiikin. Lehdistön taustasidonnaisuuksien selvittäminen on lähdekritiikkiä, jonka avulla pyritään selittämään, miksi lähde on syntynyt. Tommilan mukaan taustasidonnaisuuksien tutkiminen on toinen lehdistöhistorian keskeisistä tehtävistä. Taustasidonnaisuudet Tommila näkee hyvin laajasti. Itse asiassa sidonnaisuusasteen selvittäminen on oleellinen osa tehtävää.

Toisena lehdistöhistorian tutkimuksen päätehtävänä Tommila pitää lehdistön maailmankuvan selvittämistä. Maailmankuvan tutkiminen ei kuitenkaan ole yhtä helppoa kuin taustasidonnaisuuksien selvittäminen. Tommilan mukaan lehden maa-

sien tutkiminen on toinen lehdistöhistorian keskeisistä tehtävistä. Taustasidonnaisuudet Tommila näkee hyvin laajasti. Itse asiassa sidonnaisuusasteen selvittäminen on oleellinen osa tehtävää.

ilmankuva voitaisiin määritellä siten, että

"se on lehden näkemys omasta itsestään ja tehtävästään, näkemys muista lehdistä ja niiden tehtävistä, yhteiskunnasta yleensä ja oman ryhmän tehtävästä siinä sekä näkemys jatkuvasta tapahtumavirrasta maailmassa." (23.)

Maailmankuvan selvittäminen tapahtuu kolmekohtaisen tutkimuksen avulla. Tutkitaan 1) lehden ohjelma, 2) lehden sisällön määrällinen rakennekuva ja tehdään 3) lehden kirjoittelun laadullinen analyysi. Tommila myöntää, että lehdistön sisällön edes pääpiirteittäinen hahmottaminen on lehdistön historian tutkimisen vaikein ongelma.

Lehdistön maailmankuvan ongelmallisuutta lisää se, että se on riippuvainen lehdistön taustasidonnaisuuksista ja toimituksen ratkaisuksista. Ehkä liian mystiseltä vaikuttaa Tommilan näkemys lehdistön maailmankuvan spiraalimaisuudesta (s. 31). Tuskin vuodenajat vaikuttavat lehdistön maailmankuvaan, vaikka ne vaikuttavat lehden kirjoituksien aiheisiin.

Tommilan kirja käsittelee vain lehdistön tutkimisen ongelmia. Siten se noudattaa historian tutkimuksen alan jakamista eri alueisiin (ks. Malmberg, 1982, 31). Tommila ei puutu lehdistön käyttöön historian tutkimuksessa yleensä. Lehdistöä voidaan käyttää sekä tutkimuksen lähteenä että sen kohteena. Käytettäessä lehdistöä tutkimuksen lähteenä on oleellista se, mitä lehdessä on kirjoitettu ja miten se vastaa todellisuutta. Lehdistön ollessa tutkimuksen kohteena on kysymys lehdistöhistoriasta.

Koska lehdistö on kirjallinen lähde menneisyydestä, vaikuttaisi siltä, että se asettuu historian lähteiden hierarkiassa hyvin korkealle ja siksi se olisi lähde, jota käytetään historia-tieteen uusintaessa yhteiskunnan rakennetta (ks. Malmberg, 1982, 32). Näin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla. Lehdistö ja muut kirjalliset lähteet (asiakirja tms.) ovat erilaisia. Lehdistö on kollektiivinen lähde. Siksi lehdistöä saatettaisiin käyttää myös lähteenä, joka paljastaa menneisyydestä enemmän kuin muut lähteet. Asiaa tarkastellaan seuraavaksi neljän erilaisen lehdistön historiaa käsittelevän väitöskirjan kautta.

Rusi ja lehdistösensuuri

Alpo Rusin väitöskirja ei ole lehdistöhistoriallinen tutkimus, vaan Rusi on tutkinut tiedonvälitystä jatkosodan aikana. Rusi tarkastelee kohdetta poliittisen historian kannalta, ja hän tutkii jatkosodan historiaa sensuurin näkökulmasta. Sensuurin toiminta on sijoitettu ajankohdan poliittiseen kenttään. Rusi selvittää sensuurin poliittiset ja sotilaalliset sidonnaisuudet, mutta ei sensuurin toimia osana joukkotiedotusta tai joukkotiedotuksen kenttää. Rusi tarkastelee vain lehdistösensuuria. Jatkosodan aikais-ta radiotoimintaa ja sen säätelyä ei oteta huomioon millään tavoin.

Alpo Rusi on tutkinut sensuurin merkitystä osana hallituksen harjoittamaa turvallisuuspolitiikkaa. Tutkimuksen näkökulma on sensuurin päästösten tausta, nimenomaan poliittinen tausta. Lehtien sisältöä on eritelty ja pyritty esittämään sensuuritoiminta suhteessa hallituksen esittämiin sodanpäämääriin ja todellisiin sodanpäämääriin.

Tutkimuksen lähteinä on käytetty poliittisen historian tavanomaisia lähteitä, arkistoja ja tutkimuskirjallisuutta. Lehdistösensuurista on Suomessa kirjoitettu lukuisia tutkimuksia ja muuta kirjallisuutta, jota Rusi on voinut käyttää hyväkseen. Lähinnä Rusi on täydentänyt kirjallisuuden antamia tietoja arkistolähteillä. Lehdistön sisällön analyysissa käytetään hyväksi muiden tekemiä tutkimuksia (Perko, 1971; Salmi-nen, 1976).

Sanomalehdistöä käytetään tutkimuksessa lähteenä. Etupäässä siteerataan esimerkinomaisesti lehtien kirjoittelua. Lehtivalikoima on suhteellisen suppea, mutta sensuuria ei tutkitakaan lehdistön kannalta. Useimmat esimerkit on poimittu Keski-suomalaisesta, mutta silti ei selitetä tämän lehden taustasidonnaisuuksia, vaikka siitä on olemassa erillinen tutkimus (Tommila & Raitio, 1976). Lehdistön itsesensuuriin ja tavoitteisiin ei puututa, joten jää selvittämättä, miksi lehdistö niin usein noudatti sodan johdon tavoitteita.

Aihetta on aikaisemmin tutkittu paljon, eikä Rusi pystykään kovin paljon uutta esittämään.

Lähinnä Rusi kertoo sen, mitä näyttää ilmeisesti tapahtuneen. Rusi ei käytä lehdistöä täydentämään muun lähdeaineiston antamaa kuvaa.

Tiedotusopillista kirjallisuutta Rusi ei ole käyttänyt. Teoreettisesti hän kuitenkin käyttää hyväksi Pekka Koiso-Kanttilan tiedotusopin pro gradu -tutkielmaa "Joukkotiedotuksen säätely valtiollisessa kriisitilanteessa". Helge Mieltusen tiedotusopillista sotasensuuritutkimusta "Musta Informaatio" ei edes mainita esiteltäessä alan aikaisempaa kirjallisuutta. Yksipuolisen kirjallisuusvalikoiman vuoksi on niistä toistettu myös virheet. Amerikkalaisten elokuvien maahan tuonti ei loppunut vuonna 1942 (s. 209) niin kuin Rusi on esittänyt Kustaa Vilkunan muistelleen (ks. Uusitalo, 1977, 21-27).

Salokangas ja maalaisliiton lehdistö

Raimo Salokangas kritikoit väitöskirjansa esipuheessa Päiviö Tommilan esittämiä käsityksiä lehdistön historian tutkimuksesta. Lähinnä Salokangas esittää huomautuksia varsinkin lehdistön käyttöön tutkimuksen lähteenä. Salokangas korostaa lehdistön asemaa yhteiskunnan kokonaisuudessa, mutta ei kuitenkaan unohda lehdistön taustaa ja sisältöä. Hän korostaa lehden välittämän sanoman taustaa ja sen muotoutumista, eikä sanoman suhdetta objektiiviseen todellisuuteen.

Väitöskirjassaan Salokangas on tutkinut maalaisliiton sanomalehdistön syntyä, sen yhteyksiä puolueeseen sekä lehdistön virallista ja todellista asemaa puolueen organisaatiossa sekä lehdistön asemaa levikkialueensa lehdistön kentässä vuosina 1906-1916.

Salokangas rajaa tutkimuksensa koskemaan vain lehdistön taustasidonnaisuuksien ja vaiheiden selvittämistä. Lehtien sisältö ei hänen mukaansa kuulu tähän tutkimukseen. Taustasidonnaisuudet selvitetään henkilökohtaisella tasolla ja suhteessa puolueen piirijärjestöihin. Lehdistön kehitystä on tarkasteltu puolueen kehityksen kannalta. Se puolestaan on tehty jokseenkin irrallaan muusta yhteiskunnallisesta kehityksestä ja lehdistön kehityksestä vastaavana aikana.

Salokangas kuvaa jokaisen maalaisliiton lehden vaiheet erittäin tarkasti ja huolellisesti,

mutta ei juuri tarkastele lehtiä kokonaisuutena puolueen kannalta. Tutkimuksen lähtökohtana on oletus, että lehdistö toimii puolueen aseena. Tutkimus ei ole lehdistömonografia, vaan enemmänkin poliittisen historian tutkimus, joka keskittyy yhden puolueen lehdistön alkuvaiheisiin.

Aihetta on lähestytty historiallis-kvalitatiivisella metodilla. Kvantitatiivista menetelmääkin on käytetty apuna, mutta se ei ole ollut yhtä tärkeä. Lehtien levinneisyyttä osoittavien karttojen yhteydessä ei edes selitetä karttaan merkittyjen peittoalojen suhdeluja.

Manninen ja 1918

Turo Mannisen väitöskirja on erilainen kuin aikaisemmin esitellyt. Kysymyksessä on propaganda valkoisen Suomen lehdistössä eli lehtien sisällön tutkiminen. Sen avulla puolestaan on selvitetty laajempaa kysymystä vuoden 1918 sodan luonteesta Suomessa. Silti ei tutkita mikä sota Suomessa silloin käytiin, vaan millaiseksi se valkoisella puolella koettiin ja millä nimellä sitä kutsuttiin.

Tutkimuksessa on analysoitu valkoisen Suomen lehdistön kirjoituksia. Historiallis-kvalitatiivista menetelmää on täydennetty erittäin perusteellisella tilastollisella analyysillä. Kysymys on osittain semanttisesta ongelmasta.

Manninen ei selvitä lehdistön maailmankuvaa, vaan ainoastaan sellaiset piirteet siitä, jotka vastaavat hänen tutkimusongelmaansa. Manninen ei myöskään puutu kovinkaan tarkasti lehtien taustasidonnaisuuksien selvittämiseen. Poliittiset sidonnaisuudet selvitetään. Samoin selvitetään taustan vaikutus lehtien kirjoitteluun.

Kysymyksen asettelun vuoksi lehtiä on käytetty sekä tutkimuksen kohteena että lähteenä. Lehdistä on myös poimittu esimerkeiksi lainauksia. Manninen on käyttänyt lehdistöä olemassaolevan tutkimuksen täydennykseksi. Hän on jopa käyttänyt lehdistöä kumoamaan aikaisempaa tutkimusta. Mannisen tutkimus ei uusina vallitsevaa käsitystä vuoden 1918 sodasta (ks. keskustelu *Kanavassa*, nrot 7 ja 9, 1982).

Tutkimuksen ongelmana on millaisella propagandalla valkoiset pyrkiivät vuonna 1918 vaikuttamaan

ihmisten asenteisiin ja mielipiteisiin. Lisäksi tutkitaan miten heidän kielenkäyttönsä vastasi tapahtumien todellista kulkua. Tutkimuksessa tapahtumat liitetään yleismaailmalliseen taustaan ja asioita tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja perusteellisesti. Sanomalehdistössä esitettyjen sodan luonnetta koskevien kannanottojen lisäksi Manninen on tutkinut myös arkistoaineiston ja kirjallisuuden perusteella valkoisten mielipiteitä sodasta.

Pilli ja siirtolaisjournalismi

Arja Pillin väitöskirja on tyypillinen lehdistömonografia. Kirjassa selvitetään Kanadassa ilmestyneiden suomenkielisten lehtien vaiheita vuosina 1901-1939. Samalla kerrotaan lehdistön kirjoittelun pääasiallinen sisältö. Käsittely on jaettu kahteen osaan. Aluksi historiallis-kvalitatiivisesti selitetään lehtien vaiheet ja sen jälkeen on kvantitatiivinen analyysi lehtien sisällöstä.

Pilli noudattaa selkeästi Päiviö Tommilan jo vuonna 1974 esittämiä ohjeita lehdistön tutkimuksesta. Väitöskirjassa selvitetään lehtien taustasidonnaisuudet. Varsinkin on käsitelty poliittisia sidonnaisuuksia ja yhteisösidonnaisuuksia. Lehtien maailmankuvaa ei selvitetä. Lehtien sisällöstä kerrotaan suhteellisen suppeasti. Kvantitatiivisessa on keskitytty mittaamaan vain kahta asiaa. Aluksi mitataan missä suhteessa lehdissä on erilaista aineistoa (pääkirjoitukset, uutiset, paikallisuutiset jne.) eri aikoina. Sen lisäksi on mitattu missä suhteessa uutisissa käsitellään Suomen, Kanadan ja suomalaisen siirtokunnan asioita.

Pilli asettaa väitöskirjassaan kaksi kysymystä, joihin hän pyrkii vastaamaan: selvittää Kanadan suomalaisen lehdistön ulkonaiset vaiheet sekä selvittää tärkeimpien lehtien sisällön rakenne. Näihin kysymyksiin Pilli vastaa lehdistöhistorian tutkimukselle tyypillisellä tavalla aivan hyvin.

Tutkimuksen tarkoituksiksi Pilli mainitsee aikomuksen tutkia lehdistöä suomalaisen siirtolaisyhteisön ilmauksena ja yhteisön toiminnan muotona. Asiaa tarkastellaan kanadalaisen siir-

tolaisyhteisön kannalta. Tutkimuksessa selvitetään myös kanadalaisen yhteisön vaiheita ja kerrotaan siirtolaisten määrästä. Kuitenkaan siirtolaisten yhteisön rakennetta ei selvitetä kovinkaan tarkasti.

Puolalaisten siirtolaisten lehdistöä tutkinut Turek on esittänyt näkemyksen, että siirtolaislehdistöllä on kaksinaisrooli. Toisaalta se pitää yhteyttä entisen kotimaan ja siirtolaisyhteisön ja siirtolaisten kesken sekä toisaalta se toimii sopeuttajana uuteen yhteiskuntaan, kun se jakaa tietoa uudesta yhteiskunnasta ja kulttuurista (Turek, 1962). Arja Pilli hyväksyy teorian sellaisenaan ja toteaa, että myös suomalainen lehdistö sopii tähän kuvaan. Asia olisi ansainnut tarkempaakin tarkastelua, koska se tuntuu väitöskirjan tärkeimmältä ongelmalta.

Arja Pilli käyttää lehdistöä kuten lehdistöhistoriassa käytetään. Lehdistö on tutkimuksen kohde, mutta myös hyvin usein tutkimuksen ainoa lähde. Aivan täydellisinä vuosikertoina ei Kanadan suomalainen lehdistö ole säilynyt. Arkistoaineistoa ei aina ole säilynyt niinkään paljoa.

Historiatieteelle on tyypillistä empiirisuus. Kaikki historian väittämät on aina todistettavissa empiirisesti lähteiden avulla, jotka ovat menneisyydestä jääneet. Historia on myös hyvin ymmärtävä tiede. Historialliset selitykset pyrkivät ymmärtämään menneisyyden tapahtumat (ks. Kauppi, 1978, 273).

Myös tiedotusopillisessa oppihistoriassa on ollut lehdistöhistoriallinen vaihe (Pietilä, 1977, 27-28). Tiedotusoppi on kuitenkin sen jälkeen muuttunut runsaasti. Tieteenä tiedotusoppi ei ole niin selkeästi määriteltävissä kuin historia. Se on kuitenkin teoreettisempi kuin historia.

Tiedotusopilla ja lehdistöhistoriallisella tutkimuksella on yhteinen tutkimuskohde, lehdistö, jota ne tarkastelevat hieman eri suunnilta. Kuitenkin niillä saattaisi olla myös hyötyä toisistaan. Lehdistöhistorian tutkijalle olisi epäilemättä hyödyllistä tuntee tiedotusopillisesta teoriaa. Se helpottaisi lehdistön ymmärtämistä. Kaksinaisluonteen vuoksi lehdistö ei ole aivan yksinkertainen asia. Lehdistö sekä heijas-

taa yhteiskunnallista todellisuutta että luo sitä.

Jos historian tutkimusta tarkastellaan erillisalanäkemyksen mukaisesti, joudutaan uusien ongelmien eteen. Lehdistöhistorian tutkimus on jo hyvin pitkälle paloiteltua historian tutkimusta, koska se on vain yhden lähderyhmän tutkimista. Erilliset historiatieteen alat eivät selitä menneisyyttä kokonaisuutena vaan vain osan siitä. Empiirisyyden ja pitkälle menevän paloitte-
luun vuoksi lehdistöhistoriassa tutkimuksen kohde ja tutkimuksen lähteet ovatkin usein sama asia.

Pekka Kaarninen

Viitteet

- KAUPPI, Raili. Selittämisen ongelma historiasa. *Historiallinen arkisto* 71, 1978, s. 272-283.
- MALMBERG, Tarmo. Elokvasta historiantutkimuksen kohteena. *Tiedotustutkimus*, 5(3), 1982, 31-40.
- PERKO, Touko. *Aseveljen kuva. Suhtautuminen Saksaan jatkosodan Suomessa 1941-44.* Porvoo 1971.
- PIETILÄ, Veikko. On the scientific status and position of communication research. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja*, nro 35, 1977.
- SÄLMINEN, Esko. *Propaganda rintamajoukoissa 1941-44.* Keuruu 1976.
- TOMMILA, Päiviö & RAITIO, Tuire. *Keski-Suomen Lehdistö 3. 1918-1944.* Jyväskylä 1976.
- TOMMILA, Päiviö & KERANEN, Kaija. Lehtihistoria ja sen tutkimus. *Turun yliopisto, Suomen historian laitos, julkaisuja*, nro 1, 1974.
- TUREK, Victor. *The Polish-language press in Canada. Its history and bibliographical list.* Toronto 1962.
- UUSITALO, Kari. Ruutia, riitoja, rakkautta. Suomalaisen elokuvan sotavuodet 1940-1948. *Suomen elokvasäätiö, julkaisusarja*, nro 3, 1977.

(jatkoa sivulta 74)

- VERNON, R. *Storm over the Multinationals.* London, Macmillan, 1977.
- WEIZENBAUM, J. Once more, the Computer Revolution. Teoksessa FORRESTER, T. (toim.). *The Micro-electronics Revolution.* Oxford, Blackwell, 1980.

uutta kirjallisuutta

ALESTALO, Matti
Populaarikulttuuri / Matti Alestalo : Katarina Eskola : Pekka Gronow. -
Teoksessa: *Suomen kulttuurihistoria III, Porvoo : Hki : Juva : WSOY, 1982. ss. 627-672*

FAKTA ja fiktio : Veteen piirretty viiva.
Teema-Linkki helmikuu 1983

GINMAN, Marian
En modell för journalisternas informations-skaaffning. Relationen mellan informations-flöde och -substans inom olika informations-processer i samhället / Marian Ginman. -
Tampere : Tampereen yliopisto, 1983. - 298 s. : kuv. - (Acta Universitatis Tamperensis, ser A, ISSN 0496-7909 ; vol 154)
ISBN 951-44-1425-X

HELLMÄN, Heikki
Liike ilman päämäärää? : Lehdistö, SSD II ja rauhanliikkeet / Heikki Hellman ; Tarja Seppä. *Rauhaa tutkien (1982) 3-4, ss. 58-87.*

IKÄLÄINEN, Topi
Tuhat sanaa- ei yhtään kuvaa : Selvitys suomalaisesta valokuvakulttuurista / Topi Ikäläinen ; Anna-Liisa Hämäläinen. - Hki : Valtion Painatuskeskus, 1983- 121 s : taul. - (Valtion tai-dehallinnon julkaisuja ; nro 20)
ISBN 951-46-6734-4

JOURNALISTIK under förvandling : Nordiska journalislärarseminariet på Murikka 9-12 augusti 1982. Slutrapport / red. Pertti Hemänus ; Taisto Hujanen. - Tampere : Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, 1983. - 118 s. - (Julkaisuja, Sarja B, ISSN 0358-4151 ; 9/1983/
ISBN 951-44-1405-5

KUVISTA sanoin : Ajatuksia valokuvasta koon. Martti Lintunen. - Hki : Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 1983. - 225 s.
ISBN 951-9086-19-6

KYTÖMÄKI, Juha
Palautetutkimus television pienten lasten ohjelmista / Juha Kytömäki. - Hki : Yleisradio, Suunnittelu- ja tutkimusosasto, 1983, - 17 s, liit, taul. - (Sarja B ; 1/1983) ISSN 0357-5179
ISBN 951-43-0253-2

LUUKKAINEN, Pekka
Sanomalehtien kannattavuus koko graafista alaa parempi / Pekka Luukkainen.
Suomen lehdistö 54 (1983)1,.. 16-20.

NORDEHSTRENG, Kaarle
The paradigm of a totality / Kaarle Nordenstrenge. -
Teoksessa: *Mass Communication Review Yearbook vol 3. - Beverly Hills, London, New Delhi : Sage, 1982. pp. 241-249.*